

Cytowanie

CHICAGO: J. Zieliński, *Konstytucja RP a egzorcyzmy*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2023, nr 1, s. 51–62, <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.01.04>

APA: Zieliński, J. (2023), *Konstytucja RP a egzorcyzmy*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” nr 1, s. 51–62, <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.01.04>

Jędrzej Zieliński

ORCID ID: 0000-0002-8152-3350

Uniwersytet Warszawski

E-mail: j.zielinski@wpia.uw.edu.pl

Konstytucja RP a egzorcyzmy

Słowa kluczowe: egzorcyzm, wolność sumienia i wyznania, autonomia religijna, związek wyznaniowy

Keywords: exorcism, freedom of religion or belief, religious autonomy, religious organisation

Streszczenie

Artykuł zawiera analizę uwarunkowań i skutków obrzędu egzorcyzmu z perspektywy prawa konstytucyjnego. Zakres rozważań został ograniczony do egzorcyzmu w Kościele Rzymskokatolickim, ze względu na jego dominację w strukturze wyznaniowej Polski. Egzorcyzm jest niewątpliwie przejawem wolności uzewnętrzniania religii, a jego sprawowanie powinno podlegać ograniczeniom ze względu na konieczność ochrony zdrowia i prawa do humanitarnego traktowania osób egzorcyzmowanych. Uzasadnia to postulat wprowadzenia prawnych ograniczeń o charakterze prewencyjnym (nakaz konsultacji lekarskiej przed przystąpieniem do obrzędu, nakaz badań lekarskich dla egzorcystów) oraz następczym (zakaz sprawowania obrzędu wobec określonej kategorii osób). Natomiast całkowity zakaz egzorcyzmów naruszałby istotę wolności uzewnętrzniania religii oraz nie spełniałby wymogów proporcjonalności.

Abstract**The Constitution of the Republic of Poland and Exorcisms**

This article examines the determinants and consequences of the rite of exorcism from the constitutional law perspective. The study was limited to exorcism in the Roman Catholic Church due to its dominance in the religious composition of population in Poland. Exorcism is clearly a manifestation of religion, and it is argued that its performance should be subject to constraints justified by the need to protect the health and the right to humane treatment of the exorcised. Therefore, it is necessary to call for the establishment of legal restrictions, both preventive (mandatory medical consultation before performing the rite, mandatory medical examination for exorcists) and ex-post (ban on performing the rite on a given category of people). On the other hand, an absolute ban on exorcisms would violate the essence of the freedom to manifest religion and would not satisfy the requirements of proportionality.

✱

I. Wprowadzenie

W Polsce każdego roku tylko do katolickich duchownych tysiące osób zgłasza się po pomoc w uwolnieniu od dolegliwości przypisywanych demonom, a nad setkami z tych osób sprawuje się egzorcyzmy¹. Mimo iż temat egzorcyzmów dotyka takich zagadnień konstytucyjnych, jak wolność religijna, autonomia związku wyznaniowego i wolność od maltretowania, doktryna prawa konstytucyjnego nie przejawiała dotychczas zainteresowania tym zagadnieniem. Tematyka ta nie była ponadto przedmiotem wypowiedzi ani polskiego sądu konstytucyjnego, ani Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Przedmiotem artykułu jest analiza uwarunkowań i charakterystyki obrzędu egzorcyzmu z perspektywy prawa konstytucyjnego. Zakres rozważań został ograniczony do egzorcyzmu w Kościele Rzymskokatolickim, ze względu na jego dominację w strukturze wyznaniowej Polski. Można jednak zakładać,

---

¹ J. Zięba, *Egzorcyci. Historia – teologia – prawo – duszpasterstwo*, Kraków 2012, s. 438–452.

że w innych tradycjach religijnych przewidujących ten obrzęd jego charakterystyka i kwalifikacja prawna będzie wyglądać podobnie. Celem artykułu jest ocena rytuału egzorcyzmu i towarzyszących mu zachowań z perspektywy norm zawartych w Konstytucji, a zwłaszcza rozważenie konstytucyjnej dopuszczalności ustanowienia ograniczeń w tym zakresie².

II. Charakterystyka egzorcyzmu

Egzorcyzm, będący formą praktyki religijnej, nierozzerwalnie związany jest ze sferą duchową. Jednocześnie obrzędowi temu towarzyszą też czynności faktyczne, łączące się często z ingerencją w sferę cielesną drugiej osoby.

Katechizm Kościoła Katolickiego definiuje egzorcyzm jako publiczną i umocowaną we władzy Kościoła prośbę w imię Jezusa Chrystusa, by jakaś osoba lub przedmiot były strzeżone od napaści Złego i wolne od jego panowania³. Celem egzorcyzmu jest więc wypędzenie złych duchów lub uwolnienie od ich demonicznego wpływu.

Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany w 1983 r. odnosi się do egzorcyzmu tylko w jednym kanonie (1172 r.), który precyzuje, kto może sprawować obrzęd egzorcyzmu, oraz wskazuje podmiot władny do udzielenia zezwolenia na sprawowanie tego obrzędu. Sposób i formę sprawowania obrzędu egzorcyzmu określa jedna z części, odnowionego zgodnie ze postanowieniem Soboru Watykańskiego II, Rytuału Rzymskiego pt. *De exorcismis et supplicationibus quibusdam* (dalej: DESQ) z 1999 r. Rytuał ten oprócz dokładnych formuł modlitewnych i liturgicznych, których należy używać w trakcie egzorcyzmów, zawiera również wytyczne co do ich sprawowania. I tak, poza szczególnymi sytuacjami, egzorcysta nie powinien podejmować celebracji egzorcyzmu bez udziału innych osób, które są odpowiednio do takiej posługi

---

² Warto zwrócić uwagę, iż prawna kwalifikacja egzorcyzmu, także z perspektywy wolności religijnej, była już przedmiotem rozważań w literaturze zagranicznej. Zob. J. García Oliva, H. Hall, *Exorcism: Faith versus Fraud: The Balance Struck between Freedom of Religion and Protecting the Vulnerable from Exploitation* [w:] *Law and Religion in the Liberal State*, red. M.J. Hossain Bhuiyan, D. Jensen, Oxford 2020; H. Hall, *Exorcism, Religious Freedom and Consent: The Devil in the Detail*, „The Journal of Criminal Law” 2016, nr 4.

³ Katechizm Kościoła Katolickiego, pkt 1673, <http://www.katechizm.opoka.org.pl> (15.10.2022).

przygotowane⁴. Obrzęd egzorcyzmu powinien być także celebrowany z dala od tłumu, w kaplicy bądź innym odpowiednim miejscu⁵. W założeniu teoretycznym egzorcyzm jest przede wszystkim obrzędem liturgicznym. Jednakże ze świadectw osób, które go sprawowały, wynika, że czasami osoba egzorcyzmowana zachowuje się podczas obrzędu w sposób agresywny, a niektóre jej zachowania trudno racjonalnie wytłumaczyć. Niezależnie od tego, czy wierzymy w metafizyczne wyjaśnienie tych zachowań, poza dyskusją jest to, że odprawianie egzorcyzmów może się wiązać z wybuchami agresji czy trudnej do okiełznania wściekłości.

Podczas sprawowania obrzędu dochodzi do krępowania osób egzorcyzmowanych. Przywiązuje się je do łóżka, krzesła czy klęcznika przy pomocy skórzanych pasów. W doniesieniach medialnych wskazuje się, że są też stosowane sznury i liny⁶. Jednocześnie wymaga podkreślenia, iż sprawowanie egzorcyzmu może być szkodliwe dla osoby chorej psychicznie, gdyż odprawienie nad nią egzorcyzmu może wzmocnić jej doświadczenia psychotyczne⁷. W polskim piśmiennictwie naukowym opisany został przypadek 16-latkii, u której niewłaściwe wykorzystanie praktyk religijnych skutkowało nasileniem psychopatologii⁸. W zagranicznych doniesieniach medialnych pojawiają się nawet informacje o przypadkach śmierci podczas lub w wyniku egzorcyzmów⁹.

---

⁴ *Wskazania dla kapłanów pełniących posługę egzorcysty* zatwierdzone przez 369. Zebranie Plenarne Konferencji Episkopatu Polski, które miało miejsce 9–10 czerwca 2015 r. w Warszawie, <https://episkopat.pl/wskazania-dla-kaplanow-pelniacych-posluge-egzorcysty> (15.10.2022), ust. 19.

⁵ *Wskazania dla kapłanów...*, ust. 31.

⁶ *Świadek egzorcyzmów: „Spięta pasami kobieta między nogami ma krucyfiks, a w ustach święty obrazek”*, <https://ksiazki.wp.pl/swiadek-egzorcyzmow-spieta-pasami-kobieta-miedzy-nogami-ma-krucyfiks-a-w-ustach-swiety-obrazek-6423297912637057a> (15.10.2022).

⁷ C. Kustra, *Opętanie jako kategoria psycho-pedagogiczna i teologiczna w odniesieniu do młodzieży*, „*Paedagogia Christiana*” 2004, nr 1, s. 177.

⁸ A. Barabasz, J. Hyrnik, M. Janas-Kozik, *Pomiędzy wiarą a nauką: zniewolenie duszy czy zaburzenia dysocjacyjne? Prezentacja przypadku*, „*Psychiatria Polska*” 2012, nr 2, s. 305–312.

⁹ Zob. np. *2 Priests Charged In Exorcism Death Of German Woman*, <https://www.nytimes.com/1977/07/14/archives/2-priests-charged-in-exorcism-death-of-german-woman.html> (15.10.2022); *Turkish family charged over death after woman's exorcism*, <https://www.dailysabah.com/turkey/turkish-family-charged-over-death-after-womans-exorcism/news> (15.10.2022); *Exorcism in Romania ends in death*, <https://www.nbcnews.com/id/wbna8347530> (15.10.2022).

Należy uznać, że ze względu na profil osoby egzorcyzmowanej istnieje konieczność jej ochrony prawnej przez prawo świeckie. Są to osoby znajdujące się w stanie ograniczonej zdolności decydowania o samych sobie, często niesamodzielne. Takie osoby albo same uznają swój stan psychiczny i motywacyjny za anormalny (dlatego zgłaszają się do egzorcyisty), albo ulegają swojemu otoczeniu, które oczekuje od nich poddania się egzorcyzmowi. Mogą to być osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub psychiczną. Zdarzają się też egzorcyzmy wobec osób nieletnich, co budzi niekiedy sprzeciw nawet w samym Kościele¹⁰.

III. Konstytucyjny status egzorcyzmu

Wolność sumienia i religii, o której mowa w art. 53 Konstytucji RP¹¹, obejmuje także swobodę uzewnętrzniania religii¹². Zgodnie z ust. 2 tego artykułu, uzewnętrznianie religii może się dokonywać przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Może też dokonywać się indywidualnie lub z innymi oraz publicznie lub prywatnie.

Z całą pewnością zarówno sprawowanie egzorcyzmu, jak i poddanie się temu obrzędowi mieści się w pojęciu wolności uzewnętrzniania religii, o której mowa w art. 53 ust. 2 Konstytucji RP. Jak zauważał Trybunał Konstytucyjny, ochrona przewidziana w tym przepisie „obejmuje również czynności religijne dalekie od zachowań konwencjonalnych, dominujących w danym państwie, w tym czynności niepopularne z punktu widzenia społecznej większości”¹³.

Pełna rekonstrukcja konstytucyjnego statusu egzorcyzmu wymaga też odniesienia się do zasady autonomii kościołów i innych związków wyznaniowych (art. 25 ust. 3 Konstytucji RP). W literaturze wyodrębnia się trzy zasadnicze

¹⁰ *Ks. Kobyliński: Trzeba natychmiast zakazać w polskim Kościele egzorcyzmów wobec nieletnich*, <https://wiesz.pl/2021/04/22/ks-kobyliński-trzeba-natychmiast-zakazać-w-polskim-kosciele-egzorcyzmów-wobec-nieletnich> (29.10.2022).

¹¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78 poz. 483 ze zm.).

¹² O strukturze tej wolności konstytucyjnej zob. L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2021, s. 129.

¹³ Wyrok TK z 10 grudnia 2014 r., sygn. akt K 52/13.

sfery objęte autonomią związku wyznaniowego: określanie treści doktryny religijnej i kanonów wiary, kreowanie struktury grupy religijnej oraz przyjmowanie własnych uregulowań wewnętrznych¹⁴.

Autonomia związku wyznaniowego, jako ściśle związana z ochroną jego tożsamości, ma charakter absolutny i nienaruszalny. Kluczem do prawidłowego rozumienia zasady autonomii jest prawidłowe oznaczenie jej granic. Twierdzenia o nieabsolutnym charakterze autonomii są pokłosiem jej zbyt szerokiego ujęcia. Przyjąć bowiem należy, iż w momencie, gdy dochodzi do skrzyżowania sfery wyznaniowej ze sferą świecką, zostają przełamane granice autonomii. Autonomia związku wyznaniowego nie może stanowić usprawiedliwienia dla naruszania prawa powszechnie obowiązującego. O ile więc niedopuszczalne jest kwestionowanie przez państwo założeń metafizycznych czy moralnych stojących za danym obrzędem religijnym, chronionych przez zasadę autonomii religijnej, to z całą pewnością poszczególne formy uzewnętrzniania wolności religii mogą podlegać ograniczeniom przewidzianym przez prawo świeckie.

IV. Dopuszczalność całkowitego zakazu egzorcyzmów

W pierwszej kolejności warto zastanowić się nad tym, czy ustanowienie całkowitego zakazu sprawowania egzorcyzmów na terytorium Rzeczypospolitej byłoby zgodne z Konstytucją RP.

Powtórzmy, że z pewnością należy wykluczyć możliwość jakiegokolwiek ingerencji władz publicznych mającej na celu wprowadzenie całkowitego zakazu egzorcyzmów czy choćby ograniczeń w ich sprawowaniu, której podłożem byłoby kwestionowanie metafizycznych założeń tego obrzędu, opierających się w szczególności na wierze w złe duchy i ich zdolność do opętania człowieka. Wiary takiej nie można zakazać. Działanie tego rodzaju stanowiłoby ponadto naruszenie nie tylko konstytucyjnej zasady autonomii związku wyznaniowego, ale także nakazu zachowania bezstronności religijno-światopoglądowej władz publicznych (art. 25 ust. 2 Konstytucji RP).

---

¹⁴ L. Garlicki, *Komentarz do art. 25 [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. I, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, s. 619–620; podobnie W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa człowieka*, Warszawa 2021, s. 234.

Dopuszczalność ingerencji w wolność uzewnętrzniania religii należy rozpatrywać w świetle art. 53 ust. 5 w zw. z art. 31 ust. 3 zd. 2 Konstytucji RP¹⁵. Jednym z wymogów dopuszczalności takiej ingerencji jest to, że ograniczenia nie mogą naruszać istoty tej wolności. Do naruszenia tego zakazu może dojść wtedy, gdy skutkiem wprowadzonego ograniczenia w korzystaniu z wolności uzewnętrzniania religii będzie brak możliwości realizacji jej przejawów, takich jak uczestniczenie w obrzędach czy praktykowanie, niezależnie od zakresu czynności podejmowanych w ramach obrzędów danego rodzaju. Tymczasem całkowity zakaz sprawowania egzorcyzmów doprowadziłby do braku możliwości uzewnętrzniania własnej religii poprzez sprawowanie tego obrzędu. Z tego powodu ustanowienie pełnego zakazu sprawowania egzorcyzmów na terytorium Rzeczypospolitej trzeba by ocenić jako naruszające istotę wolności uzewnętrzniania religii, a w związku z tym jako konstytucyjnie niedopuszczalne.

Wyprzedzając nieco tok wyводу, można dodać, że nawet w razie odmiennej oceny co do naruszenia istoty wolności wprowadzenie zakazu sprawowania egzorcyzmów nie spełniałoby również wymogu wyboru najmniej dolegliwego środka, będącego elementem testu proporcjonalności. Całkowity zakaz egzorcyzmów, niezależnie od ich treści, byłby wyrazem nadmiernej ingerencji. Możliwe jest bowiem osiągnięcie zakładanego celu, któremu służy dane ograniczenie (o czym szerzej w następnych akapitach), za pomocą środków mniej dolegliwych.

V. Dopuszczalność ograniczenia egzorcyzmów

Przed przystąpieniem do właściwej analizy na gruncie prawa polskiego, warto zauważyć, iż w prawodawstwie krajów kręgu euroatlantyckiego nie wprowadzono dotychczas ograniczeń w sprawowaniu obrzędu egzorcyzmu¹⁶. Być może wynika to z obawy zagranicznych prawodawców przed naruszeniem

¹⁵ Zob. M. Olszówka, *Komentarz do art. 53 [w:] Konstytucja RP*, t. I, *Komentarz Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1274; P. Sarnecki, *Komentarz do art. 53 [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, s. 286.

¹⁶ Jest to jednak tematem dyskusji. Szerzej na temat postulatu zakazu sprawowania egzorcyzmów wobec dzieci w Wielkiej Brytanii: J. García Oliva, *Exorcism and children: balancing protection and autonomy in the legal framework*, „International Journal of Law in Context” 2022, nr 18.

wolności religii jednostki oraz zasad neutralności religijnej państwa i autonomii związków wyznaniowych w sprawach własnych, ale bardziej prawdopodobne wydaje się, że po prostu te kraje nie spotkały się dotychczas z tym zjawiskiem w takiej skali jak Polska. W XX w. uwidocznił się bowiem wśród niektórych kapłanów i hierarchów kościelnych nurt mający na celu ograniczenie posługi egzorcystów, a mający swoje korzenie we Francji¹⁷. Jego emanacją było dzieło zbiorowe *Exorcistes* wydane w 1992 r., wyrażające tezy o konieczności ograniczenia i przekształcenia egzorcystycznej posługi Kościoła oraz korekty samego obrzędu egzorcyzmu, w tym ograniczenia elementów „magicznych” w egzorcyzmie¹⁸. Znalazło to swoje przełożenie w ograniczeniu sprawowania posługi egzorcyzmów w niektórych krajach, a w szczególności Francji, Niemczech czy Stanach Zjednoczonych¹⁹.

Konstytucja RP w art. 53 ust. 5 dopuszcza możliwość ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony enumeratywnie określonych wartości. Nie ulega więc wątpliwości, że artykuł ten umożliwia również wprowadzenie ograniczeń w sprawowaniu obrzędu egzorcyzmu, skoro jest on przejawem wolności uzewnętrzniania religii.

W związku z tym, że wprowadzenie całkowitego zakazu egzorcyzmów byłoby niedopuszczalne, warto rozważyć, czy częściowe ograniczenie wolności ich sprawowania można by uznać za konieczne do ochrony zdrowia lub wolności i praw innych osób – zwłaszcza horyzontalnie rozumianej wolności od maltretowania (art. 40 w zw. z art. 31 ust. 2 zd. 2 Konstytucji RP), co wymaga przeprowadzenia testu proporcjonalności odniesionego do wartości materialnych wymienionych w art. 53 ust. 5 Konstytucji RP.

Dane ograniczenie spełnia wymogi testu proporcjonalności, jeżeli środki zastosowane przez prawodawcę spełniają kryteria przydatności, konieczności oraz proporcjonalności *sensu stricto*²⁰. Konieczność zastosowania art. 53 ust. 5 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP wymaga także ustalenia, czy dane ograniczenie nie narusza istoty danej wolności.

---

¹⁷ S. Zalewski, *Walka z osobowym złem: studium o posłudze egzorcyzmowania w Kościele Katolickim*, Płock 2015, s. 207.

¹⁸ *Ibidem*, s. 208.

¹⁹ *Ibidem*, s. 211–218.

²⁰ Zob. L. Garlicki, K. Wojtyczek, *Komentarz do art. 31 [w:] Konstytucja...*, t. II, s. 91.

Mając powyższe na uwadze, można rozważyć, czy dopuszczalne konstytucyjnie, ze wskazaniem na konieczność ochrony zdrowia oraz wolności od maltretowania, byłoby ustanowienie w drodze ustawy ograniczeń w sprawowaniu tego obrzędu polegających na:

1. wprowadzeniu wymogu obowiązkowej konsultacji lekarskiej przed przystąpieniem do obrzędu egzorcyzmu;
2. wprowadzeniu zakazu sprawowania egzorcyzmów wobec osób, u których lekarz stwierdził zaburzenia natury psychicznej stanowiące przeciwwskazanie do sprawowania egzorcyzmu;
3. wprowadzeniu wymogu obowiązkowych badań lekarskich dla egzorcystów.

Pod pojęciem „obowiązkowych badań lekarskich dla egzorcystów” należy rozumieć badania, które miałyby za zadanie wykazać zdolność danego kapłana do posługi egzorcystycznej pod kątem psychofizycznym. Wówczas na poziomie ustawowym powinny zostać określone przeciwwskazania medyczne, które wykluczałyby uznanie takiej zdolności. W celu ich określenia warto posłużyć się np. rozwiązaniami obowiązującymi na gruncie art. 15 ustawy o broni i amunicji²¹. Ich zastosowanie oznaczałoby, że do posługi egzorcystycznej nie powinny zostać dopuszczone osoby:

1. z zaburzeniami psychicznymi, o których mowa w ustawie o ochronie zdrowia psychicznego²²;
2. o znacznie ograniczonej sprawności psychofizycznej;
3. wykazujące istotne zaburzenia funkcjonowania psychologicznego;
4. uzależnione od alkoholu lub od substancji psychoaktywnych.

Wydaje się, że byłoby to rozwiązanie kompleksowe, a jednocześnie mające już zastosowanie w polskim systemie prawnym. Właściwe byłoby również określenie, w drodze ustawowej lub podustawowej, szczegółowego wykazu stanów chorobowych i zaburzeń funkcjonowania psychologicznego wykluczających możliwość dopuszczenia do sprawowania posługi egzorcystycznej²³.

W celu zapewnienia rzeczywistego stosowania powyższych wymogów zasadne byłoby stworzenie rejestru egzorcystów. Taki rejestr umożliwiłby

²¹ Ustawa z 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (t.j. Dz.U. 2020, poz. 955 ze zm.).

²² Zob. art. 3 pkt 1 ustawy z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz.U. 2022 poz. 2123).

²³ Por. art. 15 ust. 9 ustawy o broni i amunicji.

sprawdzenie, czy dana osoba została dopuszczona przez właściwego lekarza do sprawowania posługi egzorcystrycznej, a więc czy skorzystanie z jej pomocy jest bezpieczne dla egzorcyzmowanego. Zbliżone rozwiązania (umożliwiające weryfikację danej osoby) funkcjonują w przypadku wielu świeckich zawodów zaufania publicznego. Tytułem przykładu wymienić można Centralny Rejestr Lekarzy czy Krajowy Rejestr Adwokatów i Aplikantów Adwokackich. Podkreślenia wymaga, że państwo nie miałoby kompetencji do oceny przydatności kandydata do posługi egzorcystrycznej pod kątem teologicznym, a jedynie w zakresie wskazanych powyżej przesłanek.

Rozpoczynając test proporcjonalności od przesłanki przydatności, należy podnieść, że zarówno wprowadzenie wymogu obligatoryjnej konsultacji lekarskiej, jak i ustanowienie zakazu egzorcyzmowania osób ze stwierdzonymi zaburzeniami psychicznymi, służy osiągnięciu założonego celu, jakim jest ochrona zdrowia. Wynika to przede wszystkim z tego, że niewłaściwe wykorzystanie praktyk egzorcystrycznych może skutkować nasileniem się psychopatologii u osoby z zaburzeniami psychicznymi.

Wprowadzenie wymogu obligatoryjnych badań lekarskich dla egzorcystrów również służy ochronie zdrowia, jednakże w szerszym kontekście niż tylko ochrona zdrowia psychicznego. Wykluczenie z grona egzorcystrów osób z zaburzeniami psychicznymi czy też osób wykazujących istotne zaburzenia funkcjonowania psychologicznego pozwoli na prewencyjną ochronę zarówno zdrowia psychicznego, jak i fizycznego.

Analizowane ograniczenia o charakterze prewencyjnym (nakaz konsultacji lekarskiej, nakaz badań lekarskich dla egzorcystrów) oraz następczym (zakaz sprawowania obrzędu wobec określonej kategorii osób) również służą zrealizowaniu celu, jakim jest ochrona prawa do humanitarnego traktowania. Zasadne jest uznanie, że sprawowanie egzorcyzmu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi, które może skutkować nasileniem się u nich psychopatologii, nosi znamiona zachowania okrutnego, a więc narusza prawo każdego człowieka do humanitarnego traktowania.

Odnosząc się do przesłanki „konieczności”, rozumianej jako obowiązek wyboru najmniej dolegliwego środka służącego określonym celom, w tym przypadku – ochronie zdrowia oraz ochronie prawa do humanitarnego traktowania, wskazać należy, że trzy analizowane ograniczenia prowadzą do ich realizacji, a jednocześnie nie ograniczają w arbitralny sposób możliwości spra-

wowania egzorcyzmu. Z tego też powodu – w przeciwieństwie do całkowitego zakazu egzorcyzmów – spełniają wymóg zastosowania najłagodniejszego środka służącego realizacji założonego celu.

Przechodząc do proporcjonalności *sensu stricto*, wskazać należy, że proponowane ograniczenia mają na celu ochronę wartości o szczególnym znaczeniu w życiu człowieka (zdrowie fizyczne i psychiczne, humanitarne traktowanie), a ceną za tę ochronę byłoby jedynie wykluczenie obrzędów sprawowanych przez osoby niedające rękojmi właściwej pieczy nad dobrami prawem chronionymi. Jednocześnie podkreślić należy, że prawo człowieka do humanitarnego traktowania ma charakter absolutny i nie podlega ograniczeniom²⁴. Ograniczenia te byłyby zatem proporcjonalne *sensu stricto*.

Analizowane ograniczenia, które dotyczą wyłącznie określonego obrzędu liturgicznego i nie polegają na jego całkowitym zakazie, nie naruszają istoty wolności uzewnętrzniania religii, gdyż nie skutkują brakiem możliwości jej realizacji w zakresie sprawowania egzorcyzmów. Ograniczenia poddane analizie w niniejszym artykule nie naruszałyby również zasady autonomii związku wyznaniowego, gdyż powodem ich wprowadzenia nie jest kwestionowanie przez władze publiczne metafizycznych założeń egzorcyzmu, lecz ochrona zdrowia i prawa do humanitarnego traktowania.

Reasumując, uznać należy, że postulowane ograniczenia w sprawowaniu egzorcyzmów byłyby zgodne z Konstytucją RP, ze względu na konieczność ochrony zdrowia oraz prawa do humanitarnego traktowania²⁵.

VI. Zakończenie

Artykuł poświęcony był wykazaniu, że egzorcyzm jest zjawiskiem prawnie relewantnym i ze względu na konieczność ochrony zdrowia i wolności od maltretowania wymaga interwencji ustawodawcy. Uzasadnia to postulat wprowadzenia ograniczeń o charakterze prewencyjnym oraz następczym. Proponowane ogra-

²⁴ Zob. wyrok TK z 26 maja 2008 r., sygn. akt SK 25/07.

²⁵ Odmienne i nietrafnie, w zakresie dopuszczalności hipotetycznego prawnego wymogu obligatoryjnej konsultacji lekarskiej przed przystąpieniem do obrzędu egzorcyzmu: F. Ciepły, *Wybrane zagadnienia dotyczące odpowiedzialności karnej egzorcysty w prawie polskim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2014, t. 17, s. 123.

niczenia spełniają konstytucyjne warunki ustanawiania ograniczeń w zakresie uzewnętrzniania religii. Gdyby jednak związki wyznaniowe uznały proponowane ograniczenia za niedopuszczalne, są one uprawnione do skorzystania z legitymacji szczególnej w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym i zainicjowania kontroli stosownych norm prawnych (art. 191 ust. 1 pkt 5 Konstytucji RP). Ograniczenia takie dotyczą bowiem spraw objętych ich zakresem działania.

Literatura

- Barabasz A., Hyrnik J., Janas-Kozik M., *Pomiędzy wiarą a nauką: zniewolenie duszy czy zaburzenia dysocjacyjne? Prezentacja przypadku*, „Psychiatria Polska” 2012, nr 2.
- Brzozowski W., Krzywoń A., Wiącek M., *Prawa człowieka*, Warszawa 2021.
- Cieply F., *Wybrane zagadnienia dotyczące odpowiedzialności karnej egzorcysty w prawie polskim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2014, t. 17.
- Egzorcyzmy i inne modlitwy błagalne: rytuał rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Watykańskiego II, wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II*, Katowice 2002.
- García Oliva J., *Exorcism and children: balancing protection and autonomy in the legal framework*, „International Journal of Law in Context” 2022, nr 18.
- García Oliva J., Hall H., *Exorcism: Faith versus Fraud: The Balance Struck between Freedom of Religion and Protecting the Vulnerable from Exploitation [w:] Law and Religion in the Liberal State*, red. M.J. Hossain Bhuiyan, D. Jensen, Oxford 2020.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2021.
- Hall H., *Exorcism, Religious Freedom and Consent: The Devil in the Detail*, „The Journal of Criminal Law” 2016, nr 4.
- Katechizm Kościoła Katolickiego, <http://www.katechizm.opoka.org.pl>
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. I-II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Konstytucja RP, t. I, Komentarz Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Kobyliński A., *Trzeba natychmiast zakazać w polskim Kościele egzorcyzmów wobec nieletnich*, <https://wiesz.pl/2021/04/22/ks-kobyliński-trzeba-natychmiast-zakazac-w-polskim-kosciele-egzorcyzmow-wobec-nieletnich>
- Kustra C., *Opętanie jako kategoria psycho-pedagogiczna i teologiczna w odniesieniu do młodzieży*, „Paedagogia Christiana” 2004, nr 1.
- Zalewski S., *Walka z osobowym złem: studium o posłudze egzorcyzmowania w Kościele Katolickim*, Płock 2015.
- Zięba J., *Egzorcyci. Historia – teologia – prawo – duszpasterstwo*, Kraków 2012.